

Bevezető

Az Imágó Budapest, és annak elődje, a Thalassa az elmúlt évek során rendszeresen jelentkezett olyan tematikus számokkal, amelyek a kultúra kortárs jelenségeit állították középpontba. Ilyen volt A vizuális művészetek és a pszichoanalízis (2004/3), a Pszichoanalízis és filmművészet (2010/1) című szám, illetve a Bókay Antal tiszteletére készült különszám (2011/1). Ezek a számok fontos állomásait képezték a pszichoanalízis és kultúra közötti dialógus hazai megélénkülésének. Kultúra és pszichoanalízis párbeszéde azonban más sokkal korábban elkezdődött: Freud művészetéről, alkotásáról, a kultúra és a társadalom viszonyáról, illetve a kultúra és a szelf kapcsolatáról szóló írásai mind a mai napig a pszichoanalitikus elmélet belső fejlődésének integráns részét képezik.

Míg Freud főleg a „magas kultúra” alkotásaiból merített ihletett, feltűnő, hogy a pszichoanalízis elméleti keretében gondolkozó későbbi szerzők (például a frankfurti iskola) egyre érzékenyebbé váltak a tömegkultúra jelenségeire. A hetvenes évek pszichoanalitikus filmelmélete a filmnek látens jelentéseket tulajdonított, és ezen rétegek feltárására törekedett, annak megértése céljából, hogy miként hat a nézőre a mozihelyzet és a mozifilm által közvetített társadalmi ideológia, hogy hogyan jeleníti meg a szubjektum önmagát és társadalmi tapasztalatát a filmvásznon. Az erről való gondolkodást alapvetően meghatározták a „tükörstádium” és a „tekintet” lacani fogalmai. Úgy tűnik, hogy a szubjektum, a társadalom és a kultúra kapcsolatára vonatkozóan hasonló kérdések válnak újra meg újra aktuálissá. Változik viszont a technológiai apparátus, az a technikai felület, amelyen keresztül az egyén a kulturális folyamatokkal kapcsolatba lép. Walter Benjamin A műalkotás a technikai sokszorosíthatóság korában (1936) vagy Jean-Louis Baudry A filmi apparátus ideológiai hatásai (1970) című írásához köthető az az elgondolás, hogy a befogadói szubjektum konceptualizálásához a kultúrát mediatizáló közeg technikai, logikai és mentális sajátosságainak vizsgálatából kell kiindulni. Jelen számunk két tanulmánya – Tarnay László és Dragon Zoltán írása – rávilágít arra, hogy az új média megjelenésével a szubjektum pozíciója alapvető átstrukturálódáson megy keresztül. Úgy tűnik, hogy a kortárs médiakörnyezet közegében formálódó befogadói szubjektum leírásához szükségessé válik a klasszikus mozgóképre és mozira írt befogadói elméletek újragondolása.

Tarnay László tanulmánya áttekintést ad arról, hogy az új média befogadómódja miben különbözik a klasszikus mozgóképes nézői befogadástól. A lacani

hasadásesemény középpontba állításával a szerző úgy vélekedik, hogy az akcióra és interakcióra építő új médiumok felszámolják a pszichoanalitikus filmelmélet több alapvető gondolatát: a néző kettős azonosulási folyamatát, a Másik kérdését, és alapvetően az Én traumamentes vágymegvalósítását szolgálgják.

Dragon Zoltán írása arra világít rá, hogy a mobil technológiák fejlődése szükségessé teszi a nézőiség kiterjesztett vizsgálatát. A szerző egy olyan kiterjesztett nézői fogalom felépítésére törekszik, amely alkalmas a fizikai térben mozgó néző, a fizikai határokkal nem rendelkező mozi, és a diegetikus tereből kilépő, földrajzi pontokhoz kapcsolódó mozgókép jelenségeinek koherens magyarázatára.

Kiss Boglárka, Győri Zsolt és Varga Zoltán írásai a populáris kultúra fontos képződményeit és komplex működéseit értelmezik. Kiss Boglárka – az abjekció és kiborg-identitás fogalmain keresztül – rávilágít arra, hogy Lady Gaga klippjei, dalai, performatív gesztusai hogyan adnak lehetőséget az elutasított közegek, rétegek és tartalmak kulturális integrációjára, illetve a kultúrát szervező fogalmi dichotómiák (férfi-nő, gép-test) dekonstruálására.

Varga Zoltán tanulmánya arra mutat rá, hogy milyen filmes és pszichológiai kapcsolódási pontok révén kötődik a pszichothriller populáris műfaja a pszichoanalízishez. Győri Zsolt a populáris irodalom egyik fontos alkotását, a Ragyogás című Stephen King-regényt és annak Stanley Kubrick által vászonra vitt filmes adaptációját hasonítja össze, többek között Deleuze és Guattari „sima és bordázott tér” fogalmaira támaszkodva.

Az Archívum rovatban a nemrég elhunyt Hidas György önéletrajzi írásának néhány részletét, valamint – Lengyel András bevezetésével – Ferenczi Sándor 1910-ben írt, azóta feledésbe merült cikkét közöljük.

Az Imágó Budapest jelen számának összeállítása során a mediális kultúra rendkívül variábilis jelenségeire érzékenyen reflektáló tanulmányokat gyűjtöttünk egybe. Minden elméleti paradigmát kihívások elé állít az, amikor az aktuális társadalmi és kulturális változásokat igyekszik értelmezni. A jelen összeállítás így arról is számot ad, hogy mekkora magyarázó erővel bírnak a pszichoanalízis bevett fogalmai a kultúra – régi és új – médiaközegeiben.

2012, november 30.

Bálint Katalin